

УДК 581.524.3 (477.83)

О.Т. Кузярін

**ПРИУСЛОВА ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВА РОСЛИННІСТЬ
БАСЕЙНУ ЗАХІДНОГО БУГУ**

Ключові слова: *деревно-чагарникова рослинність, Salicetea purpureae, синтаксономічний склад, созологічний статус, басейн Західного Бугу.*

Західний Буг та його окремі притоки, на відміну від інших європейських річок, відзначаються найменш зарегульованими руслами з типовими заплавними екосистемами. На їхніх приуслових заплавах трапляються угруповання деревно-чагарникової рослинності класу *Salicetea purpureae* Moog 1958. Структура і функціонування цих фітоценозів пов'язані, насамперед, з алювіальними акумулятивно-ерозійними процесами. У природоохоронному аспекті зазначені рослини угруповання відіграють важливу протиерозійну та фітомеліоративну роль, входячи до водоохоронних зон водойм, а також є оселищами для багатьох видів флори і фауни. Окрім цього, приуслові фітоценози мають не менш важливі народногосподарське та естетичне значення. Основні компоненти цих угруповань, представники родів *Salix* L. та *Populus* L., з прадавніх часів широко застосовуються в народному господарстві як цінні лікарські, дубильні, фарбувальні, медоносні, декоративні рослини тощо. Їхні назви увічнені в українському фольклорі, зокрема у поезії, піснях та народних обрядах.

Інформація щодо сучасної приуслової деревно-чагарникової рослинності на території української частини басейну Західного Бугу практично відсутня. Тому, нами було заплановано проведення інвентаризації приуслової деревно-чагарникової рослинності зазначеної території на засадах флористичної класифікації, аналіз умов поширення, з'ясування созологічної цінності та сучасних тенденцій її угруповань.

Матеріал і методика досліджень

Територія дослідження охоплює українську частину басейну Західного Бугу. Збір польових матеріалів здійснювали протягом 2003-10 рр. У фітосоціологічних описах використано модифіковану шкалу участі рослин [11]. Ідентифікацію синтаксонів проводили за методом Браун-Бланке, враховуючи сучасні класифікаційні схеми рослинності України та інших європейських держав [4, 7-10]. Для порівняння фітоценотичної структури, екологічних умов поширення тощо були залучені характеристики аналогічних фітоценозів інших річкових систем України [1, 2, 5]. Частоту трапляння рослинних угруповань оцінювали за кількістю місцезнаходжень: a_1 – дуже рідкісні, виявлені в 1-5 локалітетах; a_2 – відносно рідкісні, з 6-10 точок; b_1 – спорадичні, відомі з 11-20 локалітетів; b_2 – звичайні, часто поширені у регіоні, налічують понад 20 місцезнаходжень. Созологічну цінність фітоценозів визначали за чотирибальною шкалою: 1 – угруповання, що імовірно зникли; 2 – угруповання, що перебувають під безпосередньою загрозою зникнення; 3 – угруповання під потенційною загрозою зникнення; 4 – умовно стабільні та експансивні угруповання. Номенклатуру судинних рослин наведено за визначником вищих рослин України [3].

Результати досліджень

На підставі проведених досліджень з'ясовано, що синтаксономічний склад прирусової деревно-чагарникової рослинності на території української частини басейну Західного Бугу представлений двома асоціаціями та одним базальним угрупованням в межах одного союзу, одного порядку та одного класу. Нижче наведено характеристику синтаксонів.

Клас *Salicetea purpureae* Moor 1958, порядок *Salicetalia purpureae* Moor 1958, союз *Salicion albae* R. Tx. 1955

Характерні види: *Salix purpurea* L., *S. alba* L., *S. viminalis* L., *S. fragilis* L., *Populus nigra* L.

Заплавні деревно-чагарникові серійні фітоценози на алювіальних відкладах. У ході природної сукцесії вони зазвичай замінюються на чорновільхові та дубові ліси. Флористичний склад зазначених угруповань налічує 195 видів судинних рослин, серед яких переважають синантропи.

Асоціація *Salicetum triandro-viminalis* Lohm. 1952 (таблиця, кол. 1-6)

Сп.: *Salicetum triandrae* Malc. Ex Lebr. et al. 1955, *Rubo-Salicetum viminalis* [Hueck 1931] Lohm. 1952 em. Pass. 1968, *Aegopodio-Salicetum viminalis* [R. Tx. 1937] Pass. 1968, *Calystegio-Salicetum triandrae* Jurko 1964, *Myosoto-Salicetum triandrae* Pass. 1985.

Характерні види: *Salix triandra* L., *S. viminalis*.

Константні види: *Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch., *Urtica dioica* L., *Bidens frondosa* L., *Cirsium arvense* L., *Ranunculus repens* L.

Прирусові, часто поширені каймові угруповання з гігрофільних чагарникових верб на піщаному та муловато-супіщаному алювії. Флористичний склад фітоценозів налічує 67 видів судинних рослин, з них 37 (55,2%) належать до синантропних. Видова насиченість угруповань становить 14-29 таксонів, середня кількість видів в угрупованні – 21,0.

У чагарниковому ярусі заввишки 1,5-3,0 м з покриттям 50-90% домінують такі кушові гігрофільні верби, як *Salix triandra* та *S. viminalis*, що здатні витримувати періодичне підтоплення поверхневими водами. До цього ж ярусу нерідко входять *Salix fragilis* (підріст) та *Acer negundo* L. (віргінільні та генеративні особини).

Трав'яний ярус угруповань нерівномірно виражений, а місцями відсутній. Загальне проекційне покриття трав коливається від 10 до 100%, рідко перевищуючи 80%. Домінантами травостою виступають переважно повітряно-водні рослини класу *Phragmito-Magnocaricetea* (*Phalaroides arundinacea*, *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. тощо) та нітрофільні лучно-рудеральні види класів *Bidentetea tripartiti* і *Artemisietea vulgaris* (*Polygonum hydropiper* L., *Urtica dioica* тощо). До них досить часто долучаються *Lycopus europaeus* L., *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray, *Poa palustris* L., *P. trivialis* L., *Taraxacum officinale* agg. тощо.

Внаслідок різких змін гідрологічного режиму ґрунтів протягом року моховий ярус в угрупованнях зазвичай не формується.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₂.

Таблиця

Рослинні угруповання класу *Salicetea purpurea*
Асоціації: 1 – *Salicetum triandro-viminalis*; 2 – *Salicetum albo-fragilis*

Номер опису в таблиці	1	2	3	4	5	6	II										18										
	I						I										17										
Синтаксони	I						2										16										
Покриття деревного ярусу (a), %	-	-	-	-	-	-	10	70	70	30	20	20	80	80	40	20	80	80	95	60							
Покриття чагарникового ярусу (b), %	70	80	80	50	85	70	80	-	30	5	70	75	20	10	40	90	-	40	10	90	95	60	50	90			
Покриття трав'яного ярусу (c), %	60	50	80	10	80	70	10	80	80	80	85	70	80	70	5	60	95	90	95	95	95	100	100	80			
Покриття мохового ярусу (d), %	-	-	-	-	-	-	-	<5	<5	<5	<5	<5	5	<5	-	53	21	63	38	45	32	49	36	90			
Видова насиченість	29	22	14	17	26	18	9	10	11	12	13	14	15	16	17	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18										
<i>Salicetum triandro-viminalis</i>																											
<i>Salix triandra</i>	4	4	3	.	4	4	V	4	.	1	1	3	3	1	.	1	IV										
<i>Salix viminalis</i> CAll	.	2a	2b	3	3	2b	V	1	.	1	1	1	III										
<i>Salicetum albo-fragilis</i>																											
<i>Salix alba</i>	1	3	2b	3	3	2a	1	3	3	V										
<i>Salix alba</i>	+	I	+	.	.	.	1	1	1	.	1	III										
<i>Populus nigra</i>	+	+	.	II										
<i>Salicion albae, Salicetalia purpureae,</i>																											
<i>Salicetea purpureae</i>																											
<i>Salix fragilis</i> C Cl, O	2b	2b	.	1	.	.	2b	1	III										
<i>Salix fragilis</i> C Cl, O	.	1	2a	2b	.	.	III	.	1	1	.	1	.	.	1	1	III										
<i>Salix purpurea</i> C Cl, O	2b	1	2b	1	1	2m	.	.	2a	IV										

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Urtica dioica</i> D All	2b	2a	3	2a	2b	1	V	.	2a	3	2m	2m	2a	3	4	2b	V
<i>Calystegia sepium</i> D All, Cl	1	1	II	1	1	1	1	1	1	1	.	2m	V
<i>Rubus caesius</i> D All, Cl	.	2a	I	1	2b	2a	2b	3	1	1	1	3	V
<i>Phalaroides arundinacea</i> D All, Cl	1	1	.	2b	2a	1	V	.	.	.	1	.	2a	1	.	1	III
<i>Humulus lupulus</i> D All, Cl	1	1	1	1	1	.	1	.	1	IV
<i>Symphytum officinale</i> D All, Cl	1	.	1	II
<i>Stachys palustris</i> D Cl	1	.	.	.	1	II
інші види																	
<i>Ranunculus repens</i>	1	1	1	.	.	1	IV	.	1	1	.	1	1	1	1	1	IV
<i>Bidens frondosa</i>	1	.	.	1	2a	1	IV	1	1	2a	2m	III
<i>Cirsium arvense</i>	1	.	1	1	.	+	IV	1	.	1	.	1	1	.	.	1	III
<i>Echinocystis lobata</i>	1	.	.	1	.	1	III	1	.	1	1	.	.	1	1	1	IV
<i>Taraxacum officinale</i> agg.	1	1	1	.	.	.	III	.	.	1	1	1	1	1	1	1	IV
<i>Poa trivialis</i>	.	.	2a	1	1	.	III	.	+	2m	.	.	1	2a	1	.	III
<i>Acer negundo</i> b	+	1	.	+	.	.	III	.	.	+	+	.	.	.	2a	1	III
<i>Acer negundo</i> c	1	1	II
<i>Euonymus europaea</i> b	+	1	.	1	.	.	.	+	.	III
<i>Padus avium</i> b	+	.	+	1	.	.	.	+	.	III
<i>Poa palustris</i>	2a	1	.	.	.	1	III	.	.	.	1	2m	.	1	1	2a	III
<i>Polygonum hydropiper</i>	1	.	.	.	3	1	III	1	1	1	2a	III
<i>Lycopus europaeus</i>	1	.	1	1	.	.	III	1	1	1	.	II
<i>Glechoma hederacea</i>	1	1	II	1	1	1	1	.	.	2a	2b	2m	IV
<i>Rumex confertus</i>	1	1	II	1	.	.	.	1	.	1	1	1	III
<i>Equisetum arvense</i>	.	1	.	1	.	.	II	.	.	1	.	1	.	.	.	1	II

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Phragmites australis</i>	.	.	.	1	.	4	II	.	+	.	.	1	2a	.	.	.	II
<i>Galium aparine</i>	.	2a	I	.	2a	1	1	1	1	1	1	1	V
<i>Plantago major</i>	1	.	I	.	.	1	1	1	1	.	1	1	IV
<i>Achillea millefolium</i> agg.	.	.	.	1	.	.	I	1	.	1	1	1	.	.	.	1	III
<i>Potentilla anserina</i>	.	.	1	.	.	.	I	1	.	2m	.	.	.	1	.	1	III
<i>Geum urbanum</i>	+	1	.	1	+	1	+	IV
<i>Poa annua</i>	1	.	1	1	.	.	1	1	1	IV
<i>Stenactis annua</i>	1	.	1	1	1	.	1	.	1	IV
<i>Arctium lappa</i>	+	.	I	.	.	1	.	.	.	+	1	+	III
<i>Artemisia vulgaris</i>	1	.	1	.	+	.	1	III
<i>Carduus crispus</i>	1	1	1	1	.	.	1	III
<i>Conium maculatum</i>	.	1	I	.	1	1	1	2a	III
<i>Dactylis glomerata</i>	1	.	.	+	1	.	1	III
<i>Elytrigia repens</i>	2m	1	2a	.	1	.	1	III
<i>Galium mollugo</i>	1	.	1	.	1	.	.	.	1	III
<i>Lamium album</i>	1	1	.	.	1	1	.	III
<i>Lysimachia vulgaris</i>	1	1	.	1	.	.	.	1	III
<i>Poa pratensis</i>	1	.	1	1	.	1	.	III
<i>Rhamnus cathartica</i>	+	.	+	.	1	.	.	.	+	III
<i>Sambucus nigra</i>	+	2m	+	1	+	III
<i>Swida sanguinea</i>	+	.	.	1	1	.	.	.	1	III
<i>Veronica chamaedrys</i>	1	I	.	.	1	.	1	1	.	1	1	III
<i>Myosoton aquaticum</i>	.	1	I	.	.	2m	.	.	1	.	.	1	II
<i>Populus alba</i>	+	1	.	.	.	1	II

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Populus alba</i>	+	+	II
<i>Alliaria petiolata</i>	I	.	.	.	I	I	.	II
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	.	.	.	I	.	.	I	.	.	I	.	.	.	I	.	.	II
<i>Chelidonium majus</i>	I	.	.	.	I	I	.	II
<i>Chenopodium album</i>	+	.	I	.	.	.	+	.	.	II
<i>Daucus carota</i>	I	.	I	I	II
<i>Ficaria verna</i>	2b	I	2b	.	II
<i>Impatiens parviflora</i>	I	.	.	I	2a	.	.	II
<i>Lysimachia nummularia</i>	I	I	I	II
<i>Lythrum salicaria</i>	I	+	I	II
<i>Pyrus communis</i>	+	.	.	un	.	.	un	.	.	II
<i>Rumex obtusifolius</i>	I	I	I	II
<i>Scrophularia nodosa</i>	.	I	I	.	.	I	.	.	+	.	.	.	II
<i>Sonchus arvensis</i>	I	.	.	.	+	.	I	II
<i>Torilis japonica</i>	I	I	.	.	.	I	II
<i>Ulmus laevis</i>	+	.	+	.	+	II
<i>Viburnum opulus</i>	I	+	.	+	.	.	II

Інші види з I-II класами постійності: *Acer pseudoplatanus*, с (13); *Aegopodium podagraria* (7, 14); *Agrostis gigantea* (7, 15); *A. stolonifera* (1-2a, 4); *Alisma plantago-aquatica* (1, 2); *Amaranthus retroflexus* (7); *Angelica sylvestris* (12, 13); *Anthriscus sylvestris* (7, 14); *Arctium tomentosum* (10, 15); *Armoracia rusticana* (7); *Arrhenatherum elatius* (15); *Artemisia absinthium* (9); *A. annua* (7); *Atriplex* sp. (5); *A. patula* (15); *A. prostrata* (3, 5); *Ballota nideralis* (7, 14); *Bellis perennis* (9); *Bidens tripartita* (5); *Bromopsis inermis* (6, 11); *Bromus mollis* (2); *Butomus umbellatus* (1); *Calamagrostis epigeios* (12, 15); *Caltha palustris* (14); *Carex acutiformis* (8); *C. hirta* (7); *Centaurea jacea* (11); *Cerastium holosteoides* (9, 11); *Cerastium vulgare* (13); *Chaerophyllum temulum* (12); *Chamomilla suaveolens* (5); *Chenopodium glaucum* (5); *C. polysperum* (15); *C. rubrum* (15); *Cirsium oleraceum* (15); *C. vulgare* (15); *Coronaria flos-cuculi* (8); *Crataegus curvisepala* (7-un); *C. monogyna* (9); *Cucubalus baccifer* (7); *Deschampsia caespitosa* (12, 15); *Elsholtzia ciliata* (7); *Epilobium hirsutum* (3, 4); *Erysimum cheiranthoides* (7); *Eupatorium cannabinum* (10, 12); *Festuca arundinacea* (11); *F. gigantea* (10, 14); *F. pratensis* (2); *Fraxinus excelsior*, a (11, 13); *Funaria hygrometrica* (13); *Galeopsis pubescens* (15); *G. speciosa* (12); *Galium palustre* (1, 15); *Glyceria fluitans* (1); *G. maxima* (9); *Heracleum sibiricum*

(9, 11); *H. sosnowski* (15); *Hydrocharis morsus-ranae* (15); *Inula britannica* (7); *Iris pseudacorus* (13, 15); *Juglans regia*, с (7-um); *Lamium maculatum* (13); *Lapsana communis* (9); *Lathyrus pratensis* (11); *Lavatera thuringiaca* (7); *Leontodon minor* (15); *Leucanthemum vulgare* (9); *Linaria vulgaris* (15); *Lolium perenne* (14); *Malus domestica* (7); *Melandrium album* (9); *Melilotus officinalis* (15); *Mentha aquatica* (1, 6); *M. Arvensis* (10, 15); *M. longifolia* (6); *M. verticillata* (5); *Morus alba*, с (15-um); *Myosotis palustris* (1, 2); *Oenanthe aquatica* (1, 5); *Papaver rhoeas* (9); *Pastinaca sativa* (9, 15); *Pheum pratense* (12, 15); *Pimpinella saxifraga* (15); *Plantago lanceolata* (7); *Polygonum amphibium* (4, 15); *P. aviculare* agg. (15); *P. lapathifolium* (5, 6); *P. minus* (5); *P. persicaria* (7); *Potentilla reptans* (15); *Prunella vulgaris* (15); *Prunus divaricata* (7, 15); *P. spinosa* (15-2a); *Quercus robur*, с (15); *Ranunculus acris* (15); *Robinia pseudoacacia*, b, с (15); *Rorippa amphibia* (1); *R. palustris* (13); *R. sylvestris* (1, 15); *Rosa canina* (7); *Rumex acetosa* (7); *R. conglomeratus* (1, 12); *R. crispus* (5); *R. maritimus* (5, 15); *Salix cinerea* (3, 6); *Scrophularia umbrosa* (1, 2); *Scutellaria galericulata* (1); *Sium latifolium* (5); *Solanum dulcamara* (1, 15); *Sonchus oleraceus* (5); *Stellaria media* (9); *S. nemorum* (3, 13); *Tanacetum vulgare* (9, 11); *Thalictrum flavum* (15); *Trifolium repens* (10); *Trisetum flavescens* (13); *Tussilago farfara* (7, 9); *Typha latifolia* (5); *Ulmus glabra*, a, b (15); *Valeriana officinalis* agg. (11); *Verbascum nigrum* (7); *V. phlomooides* (7); *Veronica anagallis-aquatica* (5, 15); *V. longifolia* (11, 15); *Vicia angustifolia* (15); *V. cracca* (15); *V. sepium* (9); *V. sylvatica* (11).

Умовні позначення: С – характерні види; D – диференційні види. Класи постійності видів: I – до 20%; II – 21-40%; III – 41-60%; IV – 61-80%; V – 81-100%. Шкала участі рослин: up – одна особина; + – 2-5 особин, покр. < 5%; 1 – 6-50 особин, покр. < 5%; 2m – > 50 особин, покр. < 5%; 2a – покр. 5-15% незалежно від кількості особин; 2b – покр. 16-25%; 3 – покр. 26-50%; 4 – покр. 51-75%; 5 – покр. 76-100%.

Локалітети: 1 – Львівська обл., Сокальський р-н, пд. околиця с. Сілець, лівий берег р. Рата, прирусовий вал з піщаного алювію, 10.06.2004; 2 – Сокальський р-н, зх. околиця с. Борове, лівий берег р. Рата, прирусовий вал з піщаного алювію, 10.06.2004; 3 – Буський р-н, сх. околиця с. Ракобовти, лівий берег р. Зах. Буг, прирусовий вал з піщаного алювію, 01.06.2004; 4 – Буський р-н, пн. околиця м. Буськ, правий берег р. Зах. Буг, прирусовий вал з піщаного алювію, 01.06.2004; 5 – Кам'яно-Бузький р-н, пн. околиця с. Забузька, правий берег р. Зах. Буг, прирусовий вал з піщаного алювію, 22.06.2004; 6 – Сокальський р-н, пд.-зх. околиця с. Ільковичі, правий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 09.09.2009; 7 – Кам'яно-Бузький р-н, пн. околиця с. Старий Добротвір, лівий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 16.09.2009; 8, 9 – Сокальський р-н, пд.-зх. околиця с. Бендоча, правий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 11.05.2004; 10 – Сокальський р-н, пн.-сх. околиця м. Червоноград, правий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 11.07.2003; 11 – Сокальський р-н, 1 км на пн. схід від смт Грнік, лівий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 25.06.2003; 12 – Кам'яно-Бузький р-н, пд.-зх. околиця с. Рудя-Сілецька, правий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 18.06.2003; 13 – Буський р-н, пн.-зх. околиця м. Буськ, лівий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 01.06.2004; 14 – Буський р-н, сх. околиця с. Ракобовти, лівий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 01.06.2004; 15 – Волинська обл., Іваничівський р-н, пд.-сх. околиця с. Литовеж, правий берег р. Зах. Буг, прирусово-центральної частина заплави з алювіальними ґрунтами, 11.08.2010.

Асоціація *Salicetum albo-fragilis* R. Tx. 1955 (таблиця, кол. 7-15)

Син.: *Salicetum albae* Issler 1926, *Salici-Populetum* [R. Tx. 1931] Meijer Drees 1936, *Populetum nigrae* Szafer 1935, *Salici-Populetum* Soó [1927] 1946.

Характерні види: *Salix alba*, *Populus nigra*.

Константні види: *Salix triandra*, *S. purpurea*, *Calystegia sepium* (L.) R. Br., *Rubus caesius* L., *Urtica dioica*, *Galium aparine* L., *Echinocystis lobata*, *Ranunculus repens*, *Humulus lupulus* L., *Plantago major* L., *Taraxacum officinale* agg., *Glechoma hederacea* L., *Geum urbanum* L., *Poa annua* L., *Stenactis annua* Nees.

Спорадично поширені лісові угруповання з домінуванням верб білої (*Salix alba*) та ламкої (*Salix fragilis*). Вони трапляються на невеликих площах вздовж приуслово-центральної заплави Західного Бугу (околиці м. Буськ, смт Гірник, м. Червоноград тощо) та його найкрупніших приток (р. Рата в околицях м. Великі Мости та ін.). Угруповання цих лісів характеризуються різним ступенем антропогенної трансформації та відносно багатим флористичним складом. За своїми екологічними умовами та ценотичною структурою вони подібні до вербових лісів, описаних з інших територій України та сусідніх європейських держав [1, 2, 5-8, 10]. Загалом у складі фітоценозів виявлено 168 видів судинних рослин, з них 84 (50,0%) є синантропними. Максимальна видова насиченість регіональних угруповань становить 90 таксонів, середня кількість видів в угрупованні – 47,4.

Місцеві вербові ліси відзначаються переважно одноярусним деревостаном заввишки 10-25 м та загальним покриттям 20-95%. У деревному ярусі панують *Salix alba* та *S. fragilis*, представлені різновіковими (30-80 років) деревами з діаметром стовбурів 30-70 (100) см. Місцями до них приєднуються поодинокі дерева *Populus alba* L., *P. nigra*, *Fraxinus excelsior* L., *Ulmus laevis* Pall. та *U. glabra* Huds. Важливою біологічною особливістю едификаторів угруповань (*Salix alba* та *S. fragilis*) є їхня здатність в умовах тривалого підтоплення та відкладення потужного шару алювію утворювати другий ярус додаткових коренів.

Чагарниковий ярус або підлісок не однаково виражений у всіх фітоценозах, а на значно трансформованих ділянках взагалі відсутній. Його покриття коливається від 5 до 95%, а висота рідко перевищує 3 м. У чагарниковому ярусі зазвичай переважають верболози (*Salix purpurea*, *S. triandra* тощо). До них домішуються інші чагарники (*Euonymus europaea* L., *Sambucus nigra* L., *Swida sanguinea* (L.) Opiz, *Rhamnus cathartica* L., *Padus avium* Mill., *Prunus spinosa* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Viburnum opulus* L. тощо) та невисокі дерева (*Acer negundo*). Серед підросту поодинокі або у невеликій кількості трапляються такі нехарактерні для вербових лісів види, як *Acer pseudoplatanus* L., *Cerasus vulgaris* Mill., *Malus domestica* Borkh., *Morus alba* L., *Prunus divaricata* Ledeb., *Pyrus communis* L., *Quercus robur* L. та *Robinia pseudoacacia* L.

Трав'яний покрив відзначається мозаїчністю та досить багатим флористичним складом, що пояснюється, насамперед, широкою амплітудою еколого-едафічних факторів. Під наметом дерев трав'яне покриття становить до 70% і лише на найбільш освітлених ділянках (у "вікнах") досягає максимальних показників (95-100%). У депресіях мезо- і мікрорельєфу з регулярним затопленням алювіальними та поверхнево-стічними водами домінують гідрогірофільні види, у т.ч. ценотичні релікти попередніх ценозів та сукцесійних стадій (*Phragmites australis*, *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Carex acutiformis* Ehrh., *Phalaroides arundinacea* тощо). Домінантами окремих трав'яних синузій на грядках приуслового валу з дещо

ущільненими та помірно зволженими ґрунтами часто виступають такі мезофільні довгокореневищні злаки, як *Elytrigia repens* (L.) Nevski та *Bromopsis inermis* (Leys.) Holub. На порушених нітрофікованих ґрунтах формуються комплекси нітрофільних рослин із домінуванням (20-75%) *Urtica dioica*, *Rubus caesius*, *Galium aparine*, *Conium maculatum* L. та *Lamium album* L. Затінені вологі екотопи подекуди вкриті щільними куртинами з весняного ефемероїда *Ficaria verna* Huds. Місця концентрації гемерофільних видів пов'язані з ділянками інтенсивного рекреаційного навантаження, зосередженими переважно у прирусловій зоні. Тут відмічені *Alliaria petiolata* (Bieb.) Cavara et Grande, *Chelidonium majus* L., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Geum urbanum*, *Stellaria media* (L.) Vill., *Arctium* spp., *Stenactis annua* Nees, *Artemisia vulgaris* L. та багато інших. До адвентивних рослин з експансивними тенденціями поширення у місцевих прируслових фітоценозах належать такі еунеофіти, як *Rudbeckia laciniata* L. та *Echinocystis lobata*. Вони настільки поширені в окремих річкових долинах Центральної Європи, що їх відносять до характерних видів типової підасоціації вербових лісів [8].

Наземний моховий покрив у цих угрупованнях зазвичай не перевищує 5% або ж зовсім відсутній. У ньому трапляються такі тривіальні види мохоподібних, як *Brachythecium rutabulum* (Hedw.) Schimp., *Funaria hygrometrica* Hedw., *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid., *Oxyrrhynchium hians* (Hedw.) Loeske та ін.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₁.

Висновки

На території української частини басейну Західного Бугу прируслова деревно-чагарникова рослинність представлена двома асоціаціями з одного союзу (*Salicion albae*), одного порядку (*Salicetalia purpureae*) та одного класу (*Salicetea purpurea*). За частотою трапляння рослинні угруповання розподіляються на звичайні, часто поширені в регіоні (асоціація *Salicetum triandro-viminalis*), та спорадичні, значно рідше поширені (асоціація *Salicetum albo-fragilis*).

Порівняно з іншими чагарниковими та лісовими ценозами прируслова деревно-чагарникова рослинність вкриває в районі дослідження мінімальні площі. Зважаючи впливу різних антропогенних чинників (вирубка, випалювання, випас, рекреація, косіння, забруднення будівельно-побутовим сміттям та шкідливими хімічними викидами тощо), її угруповання відзначаються високим ступенем антропогенної трансформації. Свідченням цього є значне видове різноманіття синантропних рослин (50-55%) у складі зазначених фітоценозів. Зважаючи на важливу протиерозійну і фітомеліоративну роль прируслових деревно-чагарникових угруповань та їхній сучасний стан, вони потребують оптимізації режиму використання з відновленням ценотичної структури, що сприятиме покращенню загальної екологічної ситуації в регіоні.

1. Афанасьев Д.Я. Деревно-чагарникова рослинність заплави поліського Дніпра // Укр. ботан. журн. – 1958. – 15, № 1. – С. 48-61.
2. Моляка О.Н. Деревно-чагарникова рослинність заплави р. Рось та її приток // Укр. ботан. журн. – 1962. – 19, № 2. – С. 40-48.
3. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин (отв. ред.) и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с.

4. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. – К., 1996. – Сер. А, вип. 4 (5). – 119 с.
5. Ткаченко В.С. Ліси з верби білої // Рослинність УРСР. Ліси УРСР. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 348-352.
6. Bug River Valley as the ecological corridor. State-Threats-Protection / Ed. by Andrzej Dombrowski, Zygmund Glowacki, Ivan Kovalchuk ect. Warsaw: Pracownia Poligraficzna ARWIL s.l., 2002. – 129 p.
7. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 2001. – 537 s.
8. Neuhäusl R. Die Pflancengesellschaften des südöstlichen Teiles des Wittingauer Beckens // Preslia, 1959. – 31, № 2. – S. 115-150.
9. Oberdorfer E. Systematische Übersicht der Vegetationseinheiten (Assoziationen und höhere Einheiten) // Pflanzensoziologische Exkursionsflora 7 Aufl. – Stuttgart: Ulmer, 1994. – S. 25-53.
10. Schubert R., Hilbig W., Klotz S. Bestimmungsbuch der Pflanzengesellschaften Deutschlands. – Heidelberg: Spektrum, Akad. Verl., 2001. – 472 s.
11. Wilmans O. Ökologische Phlansensociologie. 5 Auflage. – Wiesbaden: Quelle & Meyer Heidekberg, 1993. – 480 s.

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів
e-mail: kuzyarin@gmail.com

Кузярін А.Т.

Приусловая древесно-кустарниковая растительность бассейна Западного Буга

Приводится синтаксономический состав приусловой древесно-кустарниковой растительности класса *Salicetea purpureae* для украинской части бассейна Западного Буга, включающий один порядок, один союз и две ассоциации. Анализируются эколого-ценотические параметры, частота встречаемости, созологический статус фитоценозов и их динамические тенденции. Прилагается синоптическая таблица для растительных сообществ.

Ключевые слова: *древесно-кустарниковая растительность, Salicetea purpureae, синтаксономический состав, созологический статус, бассейн Западного Буга.*

Kuzyarin O.T. River-bed woody and bushy vegetation of the Western Bug River basin

Information about syntaxonomic composition of woody and bushy vegetation of *Salicetea purpureae* class (one alliance, one order and two associations) for the ukrainian part of the Western Bug river basin is noted. The ecologo-phytocenotic characteristics, categories of spreading, sozological importance and dynamic tendencies are presented. The synoptic table for the plant communities are given.

Key words: *woody and bushy vegetation, Salicetea purpureae, syntaxonomic composition, sozological importance, Western Bug river basin.*